

Іваниця Андрій Володимирович
доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

Калюжний Дмитро Олегович
студент юридичного факультету

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Юридична відповідальність є особливим видом соціальної відповідальності. Вона полягає у застосуванні державою примусових заходів щодо правопорушників. У сучасних умовах демократизації, роль відповідальності повинна зростати для забезпечення ефективного розвитку суспільства і держави. Загалом, відповідальність виникає в результаті соціальної необхідності узгодження поведінки людини з системою суспільних відносин як сфера меж, рамок необхідної поведінки людини, вимог суспільства до індивіда, як невідворотність надавати звіт за свою поведінку перед собою чи організацією, які мають право закликати до звіту.

Питання співвідношення соціальної та юридичної відповідальності, а також особливості розвитку останньої досліджували ряд вчених, серед яких: Л.В. Багрій-Шахматов, О.М. Балинська, Ю.В. Баулін, Р.В. Вереша, І.А. Сердюк, О.О. Дудоров, М.Й. Коржанський, Л.І. Каленіченко, О.М. Костенко, І.В. Касницький, В.О. Меркулова, В.О. Навроцький, Н.М. Оніщенко, М.І. Панов, Б.Г. Розовський, І.Я. Соловій, В.В. Станіне, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, Є.Ю. Подорожній та інші. Однак динамічний розвиток суспільних відносин, потребує відповідної динаміки щодо інституту відповідальності, що зумовлює актуальність дослідження.

Загальним для багатьох визначень соціальної відповідальності є те, що відповідальність розглядається як форма взаємозв'язку і взаємодії суспільства і особи. Соціальна відповідальність виникає одночасно з суспільством. Її формування пов'язано з розвитком людини, як соціальної істоти, суспільних відносин, коли поведінка особи набуває суспільної значущості і тому починає регулюватися за допомогою соціальних норм [5, с. 12].

Слід наголосити, що відповідальність завжди і нерозривно пов'язана з необхідністю дотримання приписів, правил поведінки, підкорення, узгодження своєї поведінки з суб'єктивними законами природи та суспільства. Якщо немає необхідності у дотриманні яких-небудь норм та приписів, то немає і відповідальності. Юридична відповідальність – це особливий вид соціальної відповідальності. Ця відповідальність має погляд минулих подій, тобто є відповідальністю за діяння, яке вже відбулося. Тим самим вона відрізняється від політичної, моральної та інших видів соціальної відповідальності, чий можуть оцінювати й майбутні дії [4, с. 7].

Досліджуючи співвідношення соціальної та юридичної відповідальності, варто зазначити, що соціальна відповідальність – це ставлення суспільства до вчинків особи з погляду виконання нею соціальних норм, у той час як юридична відповідальність становить це різновид соціальної відповідальності, який закріплений у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать [2, с. 23]. Юридична відповідальність відрізняється від соціальної відповідальності тим, що ґрунтується на нормативних вимогах, які забезпечуються в необхідних випадках державним примусом.

Доцільно зауважити, що юридична відповідальність за своїм характером є меншою та вузкою за поняття соціальної відповідальності. Вона складається з двох факторів: норм процесуального та норм матеріального права, причому процесуальне право регулює порядок і умови покладання, застосування юридичної відповідальності за правопорушення. Юридична відповідальність має право лише за невиконання та порушення певних норм, закріплених у нормативно-правових актах, що видаються органами державної влади і управління або їх посадовими особами у межах повноважень та у певний спосіб. Вона є однією з форм прояву державного примусу чи заохочення. Юридична відповідальність застосовується за порушення правових норм і має наслідком певні покарання. Юридична відповідальність передбачається лише на законодавчому рівні, вона застосовується лише тоді, коли вчинено

дії, які суперечать закону та праву. Це відповідальність перед державою [1, с. 215-216].

Важливими складовими юридичної відповідальності являються її принципи, які можуть бути визначені як фундаментальні положення, що виражають сутність і призначення юридичної відповідальності, а також визначають закономірності її функціонування та порядку реалізації [3, с. 226].

Принцип юридичної відповідальності є різновидом міжгалузевих принципів права, відображають його установлені закономірні зв'язки. До них належать: принцип гуманізму, що виражається в щирому, милосердному ставленні до суб'єктів юридичної відповідальності під час її встановлення та реалізації; принцип справедливості, який полягає у рівності, повазі та захисті прав і свобод людини; принцип законності – діяльність органів держави здійснюється виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені законами України; принцип невідворотності, який виражається в диференціації правопорушень і санкцій залежно від суспільної небезпеки правопорушення та особистості правопорушника [2, с. 25].

Отже, юридичну відповідальність можна охарактеризувати як усвідомлення суб'єктом права своїх дій у процесі реалізації наданих прав і покладених на нього обов'язків, рішення діяти згідно з вимогами закону та як можливість зазнавати певних обмежень у випадку порушення норм права. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності є важливим засобом забезпечення законності і порядку в країні, дотримання прав і свобод людини та забезпечення належної реалізації державними органами та їх посадовими обов'язками своїх повноважень, визначених законом, і відповідно, є одним з фундаментальних факторів побудови правової держави в Україні.

1. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 320с.

2. Іванова О.І. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності / О.І. Іванова // Вісник Академії адвокатури України – 2012. – Число 3. – с. 21-26

3. Коталейчук С.П. Теорія держави та права: навч. посіб. для підгот. до держ. іспитів [для студ. вищ. навч. закл.] / С.П. Коталейчук, П.Я. Пісній. – К.: КНТ, 2011. – 560 с.

4. Подорожній Є.Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття «юридична відповідальність». *Вісник ХНУВС*. 2014. № 3 (66). С. 6-15.

5. Гринь О.Д. Категорія юридичної відповідальності: методологічний аналіз поняття. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 11-15.

Іванов Олександр Юрійович
докторант Національної академії
Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук

ГРУЗИНСЬКІ ДЕРЖАВНІ УТВОРЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ РОСІЙСЬКОГО ЕКСПАНСІОНІЗМУ (середина XVI – початок XIX ст.): ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Представники сучасної російської історіографії визначають останню чверть XVIII ст. як час «приєднання окраїнних земель» до складу Російської імперії. Зокрема, саме в цей час такої долі зазнала гетьманська Україна поряд із Білоруссю, Польщею, Кримським Ханством, Грузією. Відповідно, політика царату в цьому напрямі була системною і має досліджуватися комплексно. Такий підхід, серед іншого, надасть можливість більш досконало виявити особливості експансіоністського впливу Росії на Гетьманщину, який призвів до ліквідації залишків автономії останньої впродовж 1774–1785 рр. Подібно до нашої держави, протягом кількох століть об'єктами російської експансії були Імеретія, Кахетія та Карталінія – політичні утворення на території сучасної Грузії. Процес їх захоплення спочатку Московським царством, а потім уже й Російською імперією припав на 1559–1801 рр., що засвідчують відповідні царські грамоти. Із текстів останніх випливає, нібито в усіх цих випадках мали місце не завоювання, а «добровільний перехід» під російське покровительство грузинських правителів. Поряд із цим, дослідниками часто залишаються поза увагою першоджерела, які подекуди заперечують таку оцінку зміну статусу грузинських державних утворень.

Неодмінною рисою завойовницької політики Росії повсякчас був її ідеологічний базис, спрямований на приховування реальних цілей щодо конкретних країн. Так, у передмові до книги «Історичне зображення Грузії», виданій у 1802 р., за рік після дати «офіційного» підкорення грузинських держав